

10.1 Deskriptiv etik, normativ etik og jura

På platformen Moral Machines (<http://moralmachine.mit.edu/>) har en gruppe forskere fra MIT i en årrække indsamlet information om, hvordan folk mener, at en selvkørende bil skal reagere i en række såkaldt no-win-scenarier, hvor bilen vil blive tvunget til at dræbe enten én gruppe personer eller en anden gruppe personer. Forskerne har løbende indsamlet og analyseret brugernes svar, hvilket der er kommet en række interessante artikler ud af. Fx har det vist sig, at der er store regionale forskelle i de valg, folk tager (Maxmen, 2018). Hvor man i Sydamerika har en præference for at redde kvinder, børn og folk af høj status, er man i den sydlige del af Asien mere optaget af at redde fodgængere og lovlydige, og foretrække desuden at undgå at handle. Undersøgelsen er et eksempel på det, man kan kalde deskriptiv etik, dvs. en undersøgelse af de etiske valg folk faktisk foretager (eller siger de vil foretage) i praksis. Som undersøgelsen antyder, kan der være kulturelle forskelle mellem de etiske præferencer, folk i praksis har.

Det, at folk handler på en bestemt måde, betyder naturligvis ikke, at det er den rigtige måde at handle på. Det ville være en klar fejlslutning (der i etik kan kaldes den naturalistiske fejlslutning). Undersøgelsen af, hvordan folk bør handle for at opføre sig etiske korrekt kaldes normativ etik, og består til dels af teorier, der giver generelle bud på, hvordan man bør opføre sig i forskellige situationer. Som eksemplet med Moral Machines viser, er der ikke enighed om, hvad man skal gøre i en given situation, og den uenighed søger de normative teorier at råde bod på.

Nu er der heller ikke enighed om, hvilken normative etik, der er den rigtige, og vi vil her se på to forskellige teorier, der repræsenterer meget forskellige etiske intuitioner.

Hvis man bliver overbevist af en af de normative teorier, vil man have (mere eller mindre) klare handlingsanvisninger i alle de etiske valg, man fremover vil stå i. Som vi skal se, rummer de normative teorier dog selv en række problemer, men selv om man ikke accepterer teorierne i deres helhed er det stadig værdifuldt at overveje rækkevidden af de overordnede principper, teorierne repræsenterer. Fra det mere pragmatiske synspunkt på etik, som vi vil tillade os at anlægge i denne bog kommer den mest grundlæggende etiske fordring hverken fra den ene eller den anden etiske teori, men består i at man i det hele taget tager den etiske udfordring op og forsøger at nå frem til en form for reflekteret ligevægt (jf Rawls, 1972), hvor man er konsistent i den forstand, at der er sammenhæng mellem ens overordnede principper og de konkrete domme, man foretager, og at de argumenter man accepterer i en kontekst også bliver accepteret i andre. Vi vil senere i kapitlet give en struktur for, hvordan den slags analyser kan foregå.

Udover deskriptiv og normativ etik er det i denne sammenhæng også værd at inddrage det juridiske område, dvs. spørgsmålet om, hvad der er lovligt og hvad der ikke er lovligt. Ideelt set burde der være et perfekt sammenfald mellem det etiske og det juridiske, sådan at lovlige handlinger altid er etisk korrekte og omvendt. I praksis er det dog ikke så simpelt, og der opstår jævnligt situationer, hvor folk bliver nødt til at bryde love for at gøre, hvad de anser for etisk rigtigt. Et godt eksempel er whistleblowere som Edward Snowden, (visse) 'white-hat' hackere, der bryder loven for at gøre opmærksom på sårbarheder i kritiske IT-systemer, eller spørgsmålet om ophavsret og deling af vigtig information. Det sidste blev fx sat på spidsen af aktivisten Aaron Swartz (1986-2013), der i det såkaldte Guerrilla Open Access Manifesto fra 2008 skrev:

It's called stealing or piracy, as if sharing a wealth of knowledge were the moral equivalent of plundering a ship and murdering its crew. But sharing isn't immoral – it's a moral imperative. Only those blinded by greed would refuse to let a friend make a copy. [...] There is no justice in following unjust laws. It's time to come into the light and, in the grand tradition of civil disobedience, declare our opposition to this private theft of public culture. (Swartz, 2020)

Swartz begik i 2013 selvmord mens han var under anklage for ulovligt at have downloaded et meget stort antal videnskabelige artikler til sin computer.

Det er et åbent spørgsmål, om Swartz havde ret i, at man har en moralsk forpligtelse til at dele information, men der er her en klar brudflade mellem etik og jura, og diskussionen har været med til at flytte både juraen, vores praksis og hvad vi anser for etisk korrekt fx gennem opfindelsen af nye rettighedsformer som creative commons (som Swartz også var med til at udfordre).

Brudfladen mellem etik og jura kan også udspille sig på den måde, at ting, vi anser for etiske forkerte, faktisk er lovlige. Specielt på områder, hvor der er en hastig teknologiudvikling, vil der ofte være en form for juridisk vakuum, hvor teknologien muliggør nye praksisser, der forekommer åbenlyst uetiske, men som alligevel er lovlige i en årrække af den simple grund, at lovgiverne først skal opdage problemerne og bagefter blive enige om passende lovgivning for at ulovliggøre den uetiske praksis, og det kan tage meget lang tid. Kritikere som Shoshana Zuboff hævder, at det er præcis dette vakuum firmaer som Google og Facebook bevidst har udnyttet til i en årrække at profitere af en forretningsmodel, der grundlæggende er uetisk (Zuboff, 2019). Det kan naturligvis diskuteres, om Zuboff og ligesindede har ret i deres kritik (vi vil vende tilbage til spørgsmålet senere), men der er til gengæld meget lidt tvivl om, at det juridiske vakuum hastig teknologiudvikling skaber, er en realitet.

De tre områder, der udgøres af vores faktiske praksis, den normative etik og juraen er altså tæt forbundne, men ikke altid sammenfaldende. Af den grund er undskyldninger som "alle gør det, så er det etisk korrekt", eller "det er ikke ulovligt, altså er det etisk korrekt" åbenlyst fejlslutninger: Undskyldningerne ville kun virke, hvis der var perfekt overensstemmelse mellem hvad vi faktisk gør, hvad vi burde gøre og hvad der er lovligt; men som vi har set er dette ikke tilfældet, specielt i områder med hastig teknologiudvikling. De tre områder er dog tæt sammenflettede, og udviklingen på et område kan meget let påvirke udviklingen på de to andre. I 1987 fik vi således i Danmark Det Ethiske Råd, der skulle rådgive politikere om udviklingen inden for gen- og bioteknologi. Siden da har både praksis, lovgivningen og den normative vurdering af fx en teknologi som kunstig befrugtning udviklet sig dramatisk, men hele tiden som et tæt sammenspil mellem de tre områder, hvor fx ændrede etiske vurderinger har ført til ny lovgivning, der banede vejen til nye praksisser, der har ændret den normative vurdering osv. (se fx Adrian, 2016). Nu har vi fået et Dataetisk Råd, der bl.a. skal rådgive i spørgsmål om privatliv og brugen af kunstig intelligens. Der er derfor al mulig grund til, at man som datalog er både parat og klædt på til at gå ind i de etiske og juridiske debatter, der rejses af den teknologiudvikling, man er en del af.

(Figur 1: De tre domæner.)

Hvis man har en mere instrumentel tilgang til etik, kan man sige følgende med reference til figur 1: Det er bedst at befinde sig, hvor der er overensstemmelse mellem etik, jura og praksis, men hvis man kommer uden for det område, gør man klogt i at være på vagt. Hvis man befinder sig et sted, hvor den lokale praksis er lovlig, men uetisk risikerer man etisk fordømmelse (og samvittighedskvaler). Befinder man sig et sted, hvor praksis både er ulovlig og uetisk, gør man klogt meget hurtigt at ændre praksis